

Beata Zarzycka ZSAPU

Lublin

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY KIEROWNICTWA DUCHOWEGO KOBIET KONSEKROWANYCH

Kierownictwo duchowe można zdefiniować jako proces bezpośredniego towarzyszenia człowiekowi w rozwoju jego osobowej relacji do Boga. Podstawową interakcję w kierownictwie duchowym wyznacza interakcja „mistrz–uczeń”. Mistrz przekazuje w formie werbalnej i pozawerbalnej istotne dla rozwoju człowieka informacje. Uczeń je przyswaja, reprezentuje za pomocą schematów poznawczych, emocjonalnych i działaniowych. Kierownictwo duchowe nie jest jedynie skumulowanym efektem zachęt i napomnień, których potrzebuje człowiek by sprostać wymaganiom powołania. Nie jest dyskutowaniem o względnych korzyściach dyscypliny i włościennicy, albo próbą diagnozy czy ktoś jest na etapie kontemplacji wlanej czy nabytej. Nie ogranicza się jedynie do prowadzenia etycznego, społecznego lub psychologicznego. Spotyka się z konkretnymi okolicznościami życia oraz potencjalnością ludzką, ale jest duchowe. Odnosi się bezpośrednio do rzeczywistych doświadczeń człowieka w jego relacji z Bogiem. Sens kierownictwa duchowego zawiera się w umacnianiu więzi z Bogiem, w przeniknięciu ludzkiego życia poza fasadę konwencjonalnych gestów i postaw – by wydobyć wewnętrzną, duchową wolność człowieka. Kierownik weryfikuje i wzmacnia to, co jest duchowe w człowieku – uczy odróżniać między dobrymi i złymi tendencjami, pomaga rozpoznawać i podążać za poruszeniami łaski. Równocześnie jednak kierownik duchowy zastaje pewną kondycję psychologiczną człowieka, na której kształtuje się odniesienie do Boga.

Relacja kierownictwa duchowego, podlega prawom każdego procesu psychologicznego, do których należą: identyfikacja i integracja własnego „ja”; otwarcie i umiejscowienie w grupie poprzez uspołecznienie, odkrycie i opracowanie własnego planu życia, odkrycie Boga i kształtowanie religijności autentycznej,

harmonizującej z wzrastaniem osoby. Psychologiczna racja kierownictwa duchowego w życiu zakonnym wydaje się opierać m.in. na przekonaniu, że osoba konsekrowana realizując ideał powołaniowy doświadcza napięcia, powstałego w wyniku spotkania dyspozycji ludzkich z wymaganiami wartości. Potrzeba zatem kogoś z zewnątrz, kto pomoże w poznaniu siebie oraz nabywaniu kompetencji do życia zakonnego, z uwzględnieniem indywidualnego zróżnicowania psychologicznego.

Znajomość dynamizmów i struktur psychologicznych, które są niejako substratem kierownictwa duchowego, może okazać się rzeczą pomocną do jego pełnego wykorzystania. Od strony psychologicznej istotne znaczenie posiada szeroko rozumiany kontekst kierownictwa duchowego – zwłaszcza czynniki podmiotowe i środowiskowe.

Czynniki podmiotowe wyznacza ludzka potencjalność, którą człowiek wnosi do powołania oraz modyfikuje w toku własnego rozwoju w życiu zakonnym. Do tej grupy należą:

1. zadatki wrodzone i nabytki rozwojowe – odpowiednio ukształtowane schematy poznawczego ujmowania, odczuwania i działania: modele znaczeń, struktury wyobrażeń, schematy emocjonalne, zdolności, sprawności, wzorce działania, szczególna podatność na określone kategorie bodźców, itp.
2. dojrzewanie – przechodzenie od form pierwotnie prostych i coraz bardziej złożonych, aż do mechanizmów specyficznie ludzkich – transgresyjnych. W kontekście kierownictwa duchowego szczególnie istotne jest dojrzewanie w zakresie struktur psychiczno–społeczno–duchowych. Przejawia się ono m.in. poprzez mechanizmy odbioru oddziaływań ludzi oraz rzeczy, doświadczenie, zaangażowanie, internalizację itp.
3. potencjalność w rozwoju – czyli strefa najbliższego rozwoju. Człowiek jest w drodze, *ma za sobą ...* i *ma przed sobą ...* Na strefę najbliższego rozwoju składają się możliwości rozwojowe typu „tuż, tuż” lub „już wkrótce”. Wyraża się ona wrażliwością i otwartością człowieka na specyficzne wpływy i sygnały oraz gotowością do kształtowania określonych kompetencji.

Potencjał podmiotowy nie funkcjonuje autonomicznie, ale w określonych strukturach zewnętrznych, definiowanych przez środowisko życia człowieka. Do specyficznych zewnętrznych korelatów kierownictwa duchowego należą:

1. otoczenie – czyli środowisko przyrodniczo–fizyczne, społeczno–historyczne i kulturowo–symboliczne, głównie w warstwie bezpośrednio najbliższej człowiekowi, np. wspólnota zakonna, ale także w tej dalszej, z którą człowiek nie kontaktuje się bezpośrednio, ale podlega jej wpływom, np. diecezja, Kościół, państwo.
2. wychowanie (formacja) – czyli proces kształtowania określonych kompetencji, wprowadzanie w zasady preferencji oraz styl życia – aż człowiek nasiąknie sensem i znaczeniem wspólnoty, do której przynależy.
3. uczenie się – czyli sposób konstruowania własnych struktur psychicznych przy pomocy odpowiedniej reaktywności na bodźce zewnętrzne.

Przedmiotem prezentowanego artykułu są psychologiczne aspekty kierownictwa duchowego kobiet konsekrowanych. Odniosę się zatem do wybranych czynników podmiotowych i środowiskowych – specyficznych dla podejmowanej problematyki. Kontekst środowiskowy, a więc bezpośrednie otoczenie człowieka, cele procesu wychowania i bodźce warunkujące uczenie się, są definiowane przez życie zakonne. Natomiast czynniki podmiotowe wnoszą do życia zakonnego człowiek – przez złożoność własnej psychiki. Spotkaniu podmiotowej potencjalności człowieka czyli jego psychologicznego człowieczeństwa z określonym kontekstem zewnętrznym towarzyszą niejednokrotnie liczne napięcia i dysonanse. Specyfika tych napięć warunkowana jest typem człowieka oraz typem środowiska. Próbując doprecyzować podejmowaną problematykę zawężę ją z jednej strony do kobiecości, z drugiej zaś – do życia zakonnego. Kobieta wnosi do wspólnoty zakonnej całe bogactwo swojego życia psychicznego. Rodzi to pewne szanse, ale też konkretne zagrożenia. Kierownictwo duchowe ma wyjść naprzeciw i dopomóc kobiecie konsekrowanej w zmaganiu się z powstającymi napięciami oraz w kształtowaniu kompetencji do realizowania wartości życia zakonnego – w strukturze jej indywidualnego zróżnicowania psychologicznego. Kierownictwo duchowe winno zatem respektować

elementy strukturalne życia zakonnego oraz uwzględniać specyfikę psychologicznej potencjalności człowieka.

Jakkolwiek celem kierownictwa duchowego jest droga duchowa, jaką osoba musi przebyć realizując swój projekt życia, nie można ono ignorować aspektów psychologicznych i społeczno – środowiskowych. Dlatego proces kształtowania na wzór Chrystusa będzie wchodził w dialektykę napięcia wyznaczaną przez element środowiskowy, związany zwłaszcza ze specyfiką życia zakonnego oraz czynniki podmiotowy: procesy poznawcze, życie emocjonalne, relacje interpersonalne, siłę decyzyjną człowieka oraz inne. Pewne minimum kierownictwa duchowego wynika zatem z samych okoliczności człowieczeństwa oraz powołania do życia konsekrowanego.

1. Psychika kobieca – podmiotowy predyktor kierownictwa duchowego

Specyfika psychiki człowieka, w tym przypadku psychiki kobiecej jest jednym z istotnych czynników warunkujących sposób przeżywania wartości powołaniowych – zewnętrznie postrzegalny fenotyp życia zakonnego. Kierownictwo duchowe wydaje się być skutecznym czynnikiem obiektywizującym i integrującym funkcjonowanie kobiety konsekrowanej w strukturze życia zakonnego. Scharakteryzuję zatem wybrane, specyficzne cechy psychiki kobiecej – w kontekście towarzyszenia jej przez kierownika duchowego. Opisywane cechy i tendencje określają średnią różnicę dla grupy kobiet, nie zaś różnice występujące zawsze między kobietą i mężczyzną.

Kompetencje poznawcze kobiety

Psychologia nie stwierdza istotnych różnic w zdolnościach poznawczych kobiet i mężczyzn, z nielicznymi wyjątkami. Kobiety z reguły mają lepszą werbalizację, są szybsze i dokładniejsze w percepcji realnych sytuacji życiowych. W myśleniu większy jest udział procesów emocjonalno–motywacyjnych oraz intuicji, predysponującej kobietę do wnioskowania, z pominięciem procesu dyskursywnego. Kobieta potrafi intuicyjnie dostrzec sedno sprawy – pomijając cały proces rozumowania dedukcyjnego.

Myślenie kobiet ma charakter orientacji związanej – kontekstualny i narracyjny. Wiedza budowana jest na dostrzeganiu związków. W reprezentację poznawczą

obiektów lub osób będących przedmiotem zainteresowania kobieta włącza otoczenie oraz siebie. Kobięcy sposób zdobywania wiedzy opiera się na założeniu o łączności z innymi oraz unikaniu niezgody. Mężczyźni lepiej zapamiętują informacje związane ze sobą, podczas gdy kobiety – informacje zakodowane w związku z innymi. Treść myśli kobiet jest także odmienna od treści myśli mężczyzn: kobiety poświęcają więcej zainteresowania stosunkom międzyludzkim, są bardziej wrażliwe na informacje o innych oraz na relacje społeczne.

Specyficzne efekty działalności poznawczej kobiet i mężczyzn należałoby przypisywać w głównej mierze czynnikom motywacyjnym. Kobiety preferują zajmowanie się czymś istotnym dla życia. Są predysponowane do znajdowania konkretnych odpowiedzi na szerokie spektrum sytuacji egzystencjalnych.

Kierownik duchowy musi się zmierzyć z tym, co stanowi zagrożenie kobiecego stylu myślenia – z subiektywizmem, odniesieniem personalnym i emocjonalnym, trudnościami w ocenie rangi problemów, pochopnością w wyciąganiu wniosków. Wydaje się nadto, że dążenie do obiektywizmu w wielu wypadkach nie jest dla kobiet procesem znaczącym lub pożądanym.

Kompetencje emocjonalno – motywacyjne kobiety

Afektywność i uczuciowość kobiety to sfery bardzo bogate i zróżnicowane. Uczucia wyzwane są szerokim spektrum sytuacji. Kobiety przeżywają je z większym zaangażowaniem i z większą ekspresją wyrażają na zewnątrz. Nie mają kłopotów z nazywaniem własnych stanów emocjonalnych ani mówieniem o nich. Charakterystyczna dla kobiet jest fluktuacja stanów emocjonalnych – powodowana cyklicznymi zmianami hormonalnymi oraz intensywnym przeżywaniem wydarzeń. Cykl miesięczny kobiety jest nieustannym źródłem zmian w odczuwaniu i reagowaniu na bodźce.

Kobieta potrzebuje realnego punktu odniesienia, gwarantującego jej poczucie bezpieczeństwa. Dla dobrego samopoczucia psychofizycznego potrzebuje wyrazów akceptacji, życzliwości i czułości. Powodują one stan rozluźnienia i bezpieczeństwa, natomiast ich brak usztywnia, rodzi smutek aż do znużenia życiem włącznie. Aby poradzić sobie z zewnętrznymi wyzwaniami życia winna zdystansować się wobec samej siebie, co wymaga od niej takiego stopnia poczucia bezpieczeństwa i ufności, jakiego jej często brakuje.

Siostrzom zakonnym nie obce jest doświadczenie deprivacji emocjonalnej, które rodzi zapotrzebowanie na ciepło, opiekę, zainteresowanie. Wypływa ono z naturalnego pragnienia bycia kochaną i kochania, przynależenia do mężczyzny. W naturalnych okolicznościach ta sytuacja normalizuje się dzięki relacji kobiety z mężczyzną.

Zakonnica skłonna jest ukrywać ten rys własnej, kobiecej konstytucji psychofizycznej oraz tłumić zmienne nastroje i potrzeby emocjonalne – zarówno płacz, jak i wybuchy radości. Taka postawa, owoc zimnego i sztywnego wychowania, pozbawia ją skutecznego środka utrzymującego żywe i zrównoważone bogactwo emocjonalności. Niejednokrotnie także w kierownictwie duchowym nie daje sobie prawa do spotkania z kierownikiem na płaszczyźnie ludzkiej – omija bardziej osobiste tematy, dotyczące zwłaszcza seksualności i uczuciowości.

Zakonnica doświadcza licznych ambiwalencji i konfliktów między potrzebą uczucia a przekonaniem intelektualnym, że Bóg może wypełnić jej pustkę. Jeżeli dodatkowo żyje w otoczeniu formalistycznym i zimnym, gdzie nie znajduje możliwości dania uczucia i ludzkiego ciepła, powstają w niej stany smutku, depresji, braku dyspozycyjności, zainteresowania czymkolwiek. Jeśli siostra zakonna posiada kierownika duchowego, to on pomaga jej radzić sobie z doświadczaną frustracją. Niebezpieczeństwem relacji jest jednak rodząca się potrzeba większego czerpania od niego – czasami jedynej osoby, z którą siostra może rozmawiać o swoich kłopotach. Pojawia się zatem chęć „zawłaszczenia go”, częstych i wydłużonych spotkań, rozmawiania podczas kierownictwa na inne tematy, związane z życiem siostry, także prezenty itp. – innymi słowy siostra może szukać czegoś więcej niż tylko kierownictwa.

Wiele zakonnicek doświadcza silnego poczucia winy – zamiast poczucia żalu, czy skruchy. Pewna liczba sióstr posiada negatywny obraz siebie. (*„I tak nie potrafię. Jakie znaczenie ma to co mogłabym powiedzieć we wspólności? Nikt mnie nie słucha...”).* Pojawiają się lęki w sytuacjach, które nie wskazują na grzech, ale są napiętnowane w danym środowisku zakonnym. Dochodzi tu także kwestia niedostatecznych kompetencji przełożonych – nieewangelicznych decyzji, nakazów nie uwzględniających podmiotowości sióstr. Kierownik duchowy siłą rzeczy broni Ewangelii i musi znaleźć rozwiązanie zgodne z Ewangelią, ale takie, żeby równocześnie zachować podmiotowość siostry.

Zadaniem kierownictwa duchowego jest w pierwszym rzędzie pomóc osobie konsekrowanej oczyścić jej życie emocjonalne, pomóc w walce ze zmiennością uczuć. Stanowią one bowiem powód jej najczęstszych wad i upadków: wścibstwa, intryganctwa, gadulstwa, skłonności do obmowy. Ponieważ kobiecie trudniej jest oddzielić emocje od myślenia, potrzebuje ona – bardziej niż mężczyzna – racjonalnego kierownictwa, dającego jej możliwość zobiektywizowania własnych przeżyć i decyzji, uchwycenia wzajemnych powiązań przyczynowo–skutkowych. Kierownik duchowy towarzysząc kobiecie konsekrowanej winien wspierać w niej proces integracji sfery intelektualnej i emocjonalno–motywacyjnej. Pozwoli to na zakorzenienie religijności w osobowości. Z drugiej strony kierownictwo duchowe ma także za zadanie pomóc kobiecie odkryć i uznać własną wartość. Wskazana jest interwencja, która kładzie nacisk na to, co pozytywne, reguluje naturalne i zdrowe pragnienia uznania i poszanowania siebie, ułatwia odnalezienie okazji do życia w wolności i pełni swego bogactwa afektywnego przede wszystkim w otoczeniu wspólnoty. W kierownictwie duchowym trzeba uznać wartość emocji oraz ukierunkować je na szlaki prowadzące ku wartościom życia zakonnego.

W okresach posuchy emocjonalnej kierownictwo duchowe może stać się skutecznym źródłem wsparcia lub życzliwej rady, przynieść wewnętrzny pokój, gotowość do stawienia czoła trudnościom oraz poczucie bezpieczeństwa.

Kompetencje decyzyjno – działaniowe kobiety

W sprawach życiowo ważnych kobietę cechuje zdecydowanie zarówno na poziomie woli, jak i konsekwencja w decyzjach – wytrzymują one próby czasu i sytuacji. Dotyczy to głównie działań powiązanych z życiem osób, którymi kobieta się opiekuje – zdolna jest wówczas do nadzwyczajnej wytrwałości i nieprawdopodobnej efektywności.

Istota kobiety wyraża się zasadniczo w tym, kim ona jest. Mężczyzna wyraża siebie głównie w działaniu. Korzenie działania kobiety tkwią w jej wewnętrznym świecie, z którym pozostaje w ciągłym kontakcie – w owym „być”. Dominacja „bycia” nad działaniem, subiektywizmu nad obiektywnymi danymi, prowadzi do tego, że kobieta swoje życie uważa za rzeczywistość wewnętrzną. Kontakt ze swym światem wewnętrznym ożywia w niej tendencję do zwracania uwagi na samą siebie – rodzi

potrzebę realizowania obrazu siebie możliwie jak najbardziej zauważalnego i wyraźnego.

Działanie kobiety uwarunkowane jest w dużym stopniu zasadami współzależności, przynależności i współodpowiedzialności za innych. Kobiety mają większą skłonność do podporządkowania oraz posłuszeństwa – potrafią zrezygnować z własnych planów czy potrzeb, aby utrzymać dobre relacje z innymi ludźmi.

Siostry zakonne potrzebują kierownictwa duchowego w kontekście autoformacji – pokazania kierunku, dodania otuchy, wsparcia. Decyzje kobiet nacechowane są silnym wpływem uczuć na sferę intelektualną – co w rezultacie przekłada się na trudności z oddzieleniem poruszeń emocjonalnych, zwłaszcza egoistycznych od obiektywnej hierarchii wartości. Potrzebują zatem obiektywizacji i wsparcia w decyzjach i działaniu, co świetnie zapewnia kierownik duchowy.

Kompetencje społeczne kobiety

Proces dojrzewania psychologicznego, zwłaszcza uczuciowego polega na przechodzeniu od egocentryzmu do heterocentryzmu – od koncentracji na „ja” do otwarcia na drugie „ty”. Do takiej dojrzałości kobieta dochodzi spontanicznie. Rozwija wysokie poziomy dyspozycyjności wobec osób, oddania siebie, uczestniczenia w troskach i cierpieniach innych.

Funkcjonowanie kobiety związane jest z typowym dla niej wymiarem relacyjności – tzw. relacyjną koncepcją siebie. Do zdefiniowania siebie kobieta potrzebuje relacji z innymi ludźmi. Włącza się w więzi międzyludzkie na zasadzie współzależności i przynależności. Kieruje swoją zasadniczą uwagę na relacje, komunikację i uczucia. Przywiązuje znaczną uwagę do przestrzeni wewnętrznej. Dla kobiety ważny jest typ relacji – twarzą w twarz, więź emocjonalna oraz intymność. Niestety zagrożeniem kobiecego stylu budowania relacji interpersonalnych jest zaborczość i ekskluzywizm. Kobieta potrafi użyć wszystkich swoich zdolności intuicyjnych i lojalności, aby być kimś wyjątkowym dla mężczyzny – także dla kierownika duchowego. Pomimo wielkiej ostrożności nie będzie mu łatwo uniknąć tworzenia się wokół niego pewnej atmosfery przywiązania, zazdrości czy plotek.

Kierownik duchowy wyda się zimny i nieprzystępny, jeśli nie zrównoważy własnej obiektywności ciepłem i wrażliwością. Bardzo osobiste sprawy odkrywane kierownikowi rodzą potrzebę indywidualnego potraktowania ich, nawiązania do aktualnych przeżyć i trudności. Istotna wydaje się tu zdolność do wejścia w przeżycia i doświadczenie kobiety bez utraty własnej perspektywy. Dobry kierownik duchowy odczytuje i angażuje się w sytuację duchową siostry – potrafi postawić diagnozę, aplikować odpowiednie środki oraz wskazywać na odpowiednią profilaktykę. Funkcja kierownika duchowego polega tu w głównej mierze na zobiektywizowaniu sytuacji – umiejętności towarzyszenia bez emocjonalnego wplątania się.

W kierownictwie duchowym należy się liczyć z inicjatywą pogłębienia kontaktu – płynącą najczęściej od penitentki. Prawdopodobieństwo takiej propozycji jest tym bardziej realne, gdy we wspólnocie zakonnej siostra nie doświadcza odwzajemnienia miłości. Kierownik duchowy winien być wówczas zupełnie szczery i – ze względu na potrzeby penitentki albo aby jej nie zawieść – nie może okazywać uczuć jakich w nim nie ma. Nie powinien też dać się pociągnąć uczuciom drugiej strony. Mężczyzna, kierownik duchowy żyjący w celibacie, może być w tym względzie bardziej naiwny wobec kobiecego okazywania uczuć niż ten, który żyje w małżeństwie.

Jakikolwiek gest ze strony kierownika duchowego symbolizujący wyłączność może uruchomić lub intensyfikować w kobiecie pragnienie pogłębienia kontaktu. To z kolei prowadzi do pojawienia się oczekiwań, rosnących w nieskończoność – aż do punktu kryzysowego. Kryzys ten pozostawia zwykle dwoje zaangażowanych ludzi gorzko rozczarowanych, nawet jeśli na początku wydawali się wystarczająco dojrzały, by rozpocząć pracę ze sobą. Kiedy w relacji zaczynają być odczuwalne „wibracje” wyłączności, to znaczy, że nadszedł czas, by być ostrożnym.

Typowa dla kobiety tendencja do poszerzania własnego „ja” może przejawiać się także zainteresowaniem osobistym życiem kierownika duchowego, innymi jego penitentkami oraz dążeniem do podzielenia jego trosk. Warto wówczas przypomnieć lub uświadomić osobie prowadzonej zasady relacji w kierownictwie duchowym – oparte nie na kryteriach osobistych, ale na posłannictwie kapłańskim.

Istotne znaczenie w kierownictwie duchowym sióstr zakonnych odgrywa także postawa dyskrecji – zarówno ze strony kierownika duchowego, jak i samej zainteresowanej. Mam tu na myśli ogromną wrażliwość psychiki kobiecej na sytuacje, gdy kierownik duchowy pośredniczy w spornych kwestiach dotyczących

wewnętrznych spraw domu, gdy podczas konferencji opiera się na materiale usłyszanym od sióstr lub robi aluzje w czasie rozmów z przełożonymi do spraw znanych z rozmów z siostrami. Nie jest jednak wykluczone, że siostry dopatrują się ujawnienia własnych spraw tam, gdzie mówi się o problemach ogólnych, dość często występujących – odnosząc je do samych siebie. Z drugiej strony kierownik duchowy winien także oczekiwać dyskrecji od swoich penitentek. Nie jest bowiem w dobrym stylu, jeśli powtarzają one innym, to, co usłyszały od swojego kierownika duchowego.

Religijność kobiety

Struktura psychiczna kobiety – specyfika emocjonalności, wrażliwość, potrzeba bezpieczeństwa, oparcia, przynależności osobowej i miłości – w wyraźny sposób wyznacza jakość jej relacji z Chrystusem. W kontekście kierownictwa duchowego sióstr zakonnych uwzględnienie specyfiki religijności kobiecej wydaje się być sprawą szczególnej wagi. Jeśli bowiem zaangażowanie religijne kobiety słabnie, staje ona wobec ryzyka nieustannego poszukiwania namiastek prowadzących do obniżania jakości życia zakonnego, a nawet definitywnego opuszczenia zgromadzenia.

Prawdopodobnie kobieta wykazuje większą wrażliwość na relację religijną – bardziej spontanicznie się na nią otwiera. Relacja religijna zakłada więź z Bogiem osobowym, a kobieca orientacja nastawiona jest na świat osób. Zakonnicom zatem łatwiej tę więź inicjować i utrzymywać, doświadczać Boga jako przyjaciela i powiernika. Relacja religijna sióstr nabiera więc charakteru bardziej indywidualnego i osobistego. Przejawem tego są spektakularne doświadczenia religijne, a także stosunkowo częściej używane określenia: Boga jako Oblubieńca, relacji religijnej jako miłości oblubieńczej, itp.

W kształtowaniu więzi z Bogiem u kobiet prymat biorą czynniki konotacyjne – uczuciowy i wyobrażeniowy kontekst religijności. Znajduje to wyraz w preferencji uczestniczenia i osobistego doświadczenia przed kształtowaniem pojęć. Droga kobiety do Boga może zatem wydawać się łatwiejsza – ze względu na jej mniej abstrakcyjne i bardziej bezpośrednie tendencje. Niebezpieczeństwem jest jednak zbyt duża personifikacja Boga, sugestywność i zbyt blizkie zbliżenie się do Niego. Ze względu na silny udział czynników emocjonalno – uczuciowych wydaje się, że siostry wykazują większą potrzebę kierownictwa duchowego i reguł życia religijnego. W

prowadzeniu są znacznie trudniejsze od mężczyzn, ale bardziej otwarte na oddziaływania o charakterze religijnym.

2. Życie zakonne – zewnętrzny kontekst kierownictwa duchowego

Życie zakonne stanowi stałą formę życia określoną przez regułę i konstytucje instytutu, której istotą jest oddanie się człowieka Bogu i Kościołowi, oparte na realizowaniu rad ewangelicznych (czystości, ubóstwa i posłuszeństwa), wspólnocie życia oraz specyficznym apostolacie. Życie zakonne wyznacza w kierownictwie duchowym przede wszystkim perspektywę ideałów i wartości. Kierownik duchowy winien mieć na uwadze specyfikę i zasady życia konsekrowanego – regułę życia i najważniejsze źródła opisujące charyzmat instytutu. Nie bez znaczenia jest także jego wewnętrzna postawa, nastawienie i osobiste zaangażowanie w stosunku do życia konsekrowanego.

Problemy stosunkowo często omawiane w kierownictwie duchowym stanowią konsekwencję zderzenia się dynamizmów ludzkich z wyzwaniami płynącymi ze strony wartości. W życiu zakonnym wynikają zasadniczo z sytuacji doświadczanego napięcia wspólnotowego, zwłaszcza na poziomie wspólnoty lokalnej, trudności w realizowaniu ślubów zakonnych, zaawansowania formacyjnego siostr oraz specyfiki charyzmatu instytutu. Kierownik wychodząc od wagi poszczególnych problemów, będzie zachęcał zakonnice do znalezienia norm postępowania, które pozwolą jej na nowe ustawienie własnego życia w problematycznych sferach.

Formacja zakonna

Siostry zakonne na różnych etapach formacyjnych oczekują zróżnicowanej pomocy w kierownictwie duchowym.

Młode siostry, zwłaszcza na początkowym etapie formacji, wydają się posiadać słabszą motywację religijną – są w większym stopniu przesiąknięte stylem świata, proklamującym samorealizację i indywidualizm, absolutyzującym wolność i rozpraszającym pośród licznych atrakcji. W postawie zewnętrznej widoczne jest pragnienie poświęcenia się dla drugich, chęć służenia potrzebującym, ale dominuje zatrzymanie się na horyzontalnym wymiarze powołania. Brak jest zrozumienia i

przeżycia, że obowiązek i konieczność miłowania człowieka wynika z jego relacji z Chrystusem.

Głównym zadaniem kierownika duchowego na początkowych etapach formacji będzie pomoc młodej siostrze w zweryfikowaniu własnych pragnień, kształtowaniu tożsamości osobowej i zakonnej, integracji osobistych wartości z wartościami życia zakonnego. Istotny wydawać się tu może temat intymności, zmagania z pustką uczuciową, samotnością i napięciami – w kontekście ślubu czystości. Kierownik duchowy winien mieć świadomość pewnego zagubienia się młodych sióstr w życiu zakonnym, braku zrozumienia jego istoty – relacji z Chrystusem, z której wynika obowiązek i konieczność miłowania człowieka. Szczególną kwestią początkowej formacji zakonnej jest zmaganie się z bólem otwierania się przed drugim człowiekiem, bólem kwestionowania siebie, rozbijania nieprawdziwych obrazów o sobie, świecie i Bogu. Młoda siostra zakonna nawet w tym, co jest dla niej najbardziej osobiste potrzebuje pomocy, potwierdzenia, oparcia czyli pokierowania drogami jej codziennych odpowiedzi na miłość. Czasem ta potrzeba utrzymuje się w niej dość długo, w okresie formacji wstępnej posiada jednak decydujący wpływ na kształtowanie jej osobowej relacji z Chrystusem. Młode siostry kładą silny nacisk na dialog, kompetencje osobowe kierownika duchowego oraz jakość kontaktu interpersonalnego. Istotną rolę pełni kierownictwo duchowe także w pierwszym roku po zakończeniu formacji wstępnej – ułatwia i mobilizuje do kontynuacji rozpoczętej pracy.

W okresie dorosłości (od 30 do 45 lat) kluczowym zadaniem kierownictwa duchowego wydaje się być pomoc w przepracowaniu doświadczenia niespełnionych oczekiwań i rozwianych złudzeń, rozczarowania asymetrią między włożonym wysiłkiem a zdobytymi owocami, aż do wypracowania odnowionej decyzji i wyboru, pozbawionego ciężaru własnego „ja” oraz odnalezienia smaku życia duchowego.

Kierownictwo duchowe nie jest przywilejem młodego wieku. Winno towarzyszyć także następnym fazom życia, szczególnie wówczas gdy pojawiają się sytuacje krytyczne (zmiana miejsca lub zajęcia, trudności w pracy, niepowodzenia apostołskie, niezrozumienie i zepchnięcie na margines życia, choroba fizyczna lub psychiczna, problemy interpersonalne, poczucie nieważności oraz inne). Kiedy dochowanie wierności staje się trudniejsze trzeba pomóc osobie konsekrowanej, okazując jej większe zaufanie i miłość, zarówno na płaszczyźnie indywidualnej jak i wspólnotowej. Siostry w średnim wieku (od 45 do 60 lat) będą prawdopodobnie

oczekiwały pomocy w określeniu nowych wymiarów własnych przedsięwzięć apostołskich, wzmocnieniu poczucia sensu życia, poszukiwaniu wartości istotnych, konfrontacji z indywidualizmem oraz malejącym zaangażowaniem w życie duchowe i dzieła apostołskie. Starsze siostry będą oczekiwały wsparcia w sposobach modlitwy, akceptacji faktu bycia zależnym oraz otwarcia na pomoc i życzliwość. Cenią sobie one bardziej jednoznaczne i stanowcze wymagania w kierownictwie duchowym,

Profesja rad ewangelicznych

Profesja zakonna nie umniejsza dynamizmu psychologicznego właściwego kobiecości, lecz oczyszcza go i integruje wokół wartości centralnych dla życia zakonnego. Kierownik duchowy winien znać i rozumieć rzeczywistość ślubów zakonnych, a także konkretne formy ich realizacji regulowane prawem instytutu. Psychika kobieca posiada także specyficzne implikacje w obszarze przeżywania rad ewangelicznych w strukturze życia zakonnego – znajdują one realny wyraz w kierownictwie duchowym.

Kobieta, ślubując czystość angażuje się całkowicie w relację z Chrystusem i wokół niej koncentruje pojęcia, przekonania i praktyki religijne. W rezultacie potrzeba zaspokojenia fizycznego schodzi na dalszy plan, stąd generalnie kobiecie łatwiej żyć w celibacie. Posiada bardziej jednoznaczne i wyraźne wzorce zachowania czystości. Łatwiej dokonuje sublimacji i integracji popędu seksualnego w toku podejmowanych aktywności, zaangażowań apostołskich oraz inicjowanych interakcji społecznych. Dodatkowo struktura organizacyjna życia zakonnego w instytutach żeńskich posiada silniejsze ramy dyscyplinarne, ułatwiające zachowanie celibatu.

Ślub ubóstwa sprzyja kształtowaniu postawy ukierunkowanej ku rzeczywistości nadprzyrodzonej i skoncentrowaniu raczej na „być” niż „mieć”. Wydaje się, że zakonnice cechuje mniejszy radykalizm w realizowaniu ubóstwa – wynikający z ich troski o innych.

Istota ślubu posłuszeństwa sprowadza się do poddania własnej woli człowieka – woli Bożej. W życiu zakonnym posłuszeństwo dokonuje się przez pośrednictwo człowieka, którego decyzje na mocy wiary są wiążące. Spełnianie posłuszeństwa w zakonach żeńskich wydaje się być trudniejsze, ze względu na większy udział pierwiastka uczuciowego. Dodatkowo siostry – zarówno przełożone jak i podwładne

– są bardziej drobiazgowe i konfliktowe oraz przejawiają tendencję do tłumienia negatywnych uczuć i narzucania znaczeń.

Zadaniem kierownictwa duchowego w kontekście rad ewangelicznych wydaje się być wyjaśnienie własnej tożsamości, kształtowanie postawy skoncentrowanej na „być” oraz ukierunkowanie osoby konsekrowanej na odniesienie do doświadczenia Boga i oblubieńczej relacji z Nim.

Życie we wspólnocie

Przedmiotem kierownictwa duchowego są najczęściej trudności pojawiające się w wyniku zderzenia się odmiennych temperamentów lub niezgodnych ze sobą projektów duszpasterskich oraz zła organizacja życia wspólnotowego. Ściśle osobiste problemy sióstr mogą dotyczyć miłości siostrzanej lub duszpasterskiej – przeżywanej w formie indywidualistycznej oraz bez konfrontacji z innymi.

Zadaniem kierownika duchowego jest pomóc zakonnicy w sprecyzowaniu źródeł napięć, określeniu ich obiektywnej wagi, rozpoznaniu w jakim stopniu jest za nie odpowiedzialna lub w nie włączona, a także w zidentyfikowaniu najbardziej odpowiednich środków zaradczych – zmierzających do przywrócenia względnej harmonii we wspólnocie. Dobre kierownictwo duchowe jest zaczątkiem dobra zarówno w osobistym przeżywaniu powołania jak i w życiu wspólnotowym.

Charyzmat instytutu

Charyzmat zakonny odzwierciedla syntezę tradycji i historii zgromadzenia oraz form jego aktywności apostołskiej. Charakter działalności instytutu określają przepisy zakonne oraz aktualne potrzeby epoki historyczno – kulturowej.

Kierownik duchowy winien pamiętać o istniejącej różnicy między żeńskimi instytutami życia kontemplacyjnego i aktywnego, a także między charyzmatami poszczególnych rodzin zakonnych. Rodzaj klauzury, rytm życia, organizacja modlitwy, sposób zachowania milczenia, relacja ze światem zewnętrznym, podejmowane prace kształtują dwa odrębne modele psychologiczne niezwykle różne od siebie. Dojrzewanie duchowe sióstr przebiega różnymi drogami – zarówno w realizacji wspólnego celu doświadczenia komunii z Bogiem, jak i realizacji celów cząstkowych, np. preferencji określonych cnót, umiejętności i kompetencji.

3. Podsumowanie

Kierownictwo duchowe wydaje się być sprawą konieczną na drodze życia zakonnego. Nie mniej jednak posiada ono pewne uwarunkowania i predyktory. Czynniki psychologiczne – zwłaszcza osobowościowe, emocjonalne, poznawcze i społeczne – wyznaczają początkowy potencjał, który człowiek wnosi do powołania oraz modyfikuje w trakcie życia zakonnego. Życie zakonne – zwłaszcza wartości powołaniowe – wyznaczają punkt docelowy, potencjalne ja–idealne zakonnicy. Powstające napięcia między człowieczeństwem psychologicznym i wymaganiami wartości domagają się pewnego uporządkowania i integracji. Skuteczną rolę wydaje się tu pełnić kierownictwo duchowe. Treściowe aspekty kierownictwa duchowego kobiet konsekrowanych wynikają ze struktury ich psychiki, specyfiki środowiska zakonnego oraz napięć powstających w wyniku wzajemnej interakcji obydwu sfer. Kierownictwo duchowe ułatwia internalizację wartości w strukturze indywidualnego zróżnicowania psychologicznego. Zmierza do zorientowania życia kobiety konsekrowanej wokół tajemnicy paschalnej, ukształtowania funkcjonowania na wzór Chrystusa oraz według Jego logiki. Jezus ma być wyznacznikiem decyzji, motywacji oraz punktem odniesienia dla decyzji i wyborów.

Korzystną okolicznością dla praktyki kierownictwa duchowego sióstr zakonnych jest ich pragnienie tego rodzaju kontaktu oraz szczerść i otwartość na przyjmowanie pomocy ze strony kierownika duchowego w zakresie poznania siebie, w wyborze środków ascetycznych oraz refleksji nad własną motywacją.